

A társadalmi kategorizáció sorrendje: kultúra a rassz felett

Fejlődés-lélektani műhelymunka (PSZB09-250)

Témavezető: Dr. Király Ildikó
egyetemi docens

Készítette: Miklós Zsófia

2015/2016 őszi félév

Elméleti háttér

Mindannyiunk életét meghatározzák azok a különböző közösségek, amelyekhez tartozunk. A legszűkebb csoport a család, de fontos a baráti kör, az iskolai vagy munkahelyi környezet, a nemzetiség stb. Előnyben részesítjük azokat a személyeket, akiket velünk azonos kategóriába sorolunk, ellentétben azokkal, akik másik csoportba tartoznak. Jó példák erre a különböző nemzetközi versenyek, ahol a legtöbb ember a saját nemzete versenyzőjének drukkol még akkor is, ha nem is ismeri személyesen.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen kritériumok szerint kategorizál az ember, és amennyiben ez nem veleszületett szokás, pontosan mikor alakul ki. A következő kutatásokból kiderül, hogy az implicit attitűdök az élet korai szakaszában alakulnak ki. Egyes elméletek szerint már a három hónapos csecsemők jelentős preferenciát mutatnak az azonos etnikai csoportba tartozó emberek felé (Kelly, Quinn, Slater, Lee, Gibson, Smith, Ge és Pascalis, 2005). Ugyanakkor a hasonló korú csecsemők könnyen szoktathatók eltérő rasszú emberekhez; ez utóbbi esetekben már nem jelentkezik preferencia egyik csoport irányába sem (Sangrigoli és De Schonen, 2004). Mások szerint a rasszon alapuló szociális preferencia valahol 2,5 és 5 éves kor között alakul ki, tehát a gyerekkor korai szakaszában még nem érinti a szociális döntéseket (Kinzler és Spelke, 2011). Baron és Banaji (2006) az Implicit Asszociációs Teszt gyerekekre módosított változatával végzett kísérletük szerint 6 éves korban már nyilvánvaló a saját etnikai csoportba tartozó személyek preferenciája, bár azt is megfigyelték, hogy tíz éves korra ez a preferencia explicit módon kevésbé van jelen.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a fenti kutatások mind egyetértenek abban, hogy az azonos rasszba tartozó személyek preferenciája nem velünk született, hanem valamikor hat éves kor alatt alakul ki. Ezt a tényt erősíti Kurzban, Tooby és Cosmides (2001) munkája, akik szerint a másik rasszának dekódolása és az ez alapján való saját csoport-eltérő csoport (továbbiakban: ingroup-outgroup) besorolása egy tanult, a fejlődés során kialakuló jelenség, amely nem automatikus és viszonylag egyszerűen felülírható.

A kategorizálás vagy csoportba sorolás másik fontos kritériuma lehet a nyelv mint a kultúra eleme. Buttelmann, Zmyj, Daum és Carpenter (2013) megfigyelték, hogy a 14 hónapos csecsemők inkább azoknak a személyeknek a viselkedését utánozzák, akik a saját anyanyelvükön beszéltek hozzájuk. Hasonló preferenciát jegyeztek le 4-5 éves gyerekeknél is (Kinzler és Spelke, 2011).

Ám vannak kutatások, amelyek azt bizonyítják, hogy a gyermekek számára a közös anyanyelven túl a csoport normáinak megfelelő viselkedés is rendkívül meghatározó egy személy ingroup-outgroup besorolása során (Oláh, Elekes, Bródy és Király, 2014). Tehát lehetnek olyan kategóriák, amelyek fontosabbak a preferencia szempontjából, mint mások. Már publikáltak olyan eredményeket, amelyekből kiderül, hogy a gyerekek implicit preferenciát mutatnak magasabb státuszú csoportok irányába függetlenül azok etnikai hovatartozásától (Newheiser és Olson, 2012; Dunham, Newheiser, Hoosian, Merrill és Olson, 2014).

Összegezve a releváns szakirodalmakat, az említett kutatásokból tudjuk, hogy a gyerekek érzékenyek magára a társas csoportosításra. Ezeket a kategorizációkat azonban több kritérium szerint is végezhetik (például a nyelv, a rassz, vagy a normának megfelelő viselkedés kritériuma szerint). A gyerekek tehát nem csak külső tulajdonságok alapján

csoportosítanak, hanem egyaránt figyelembe veszik a nem látható, belső jellemzőket is. Korábbi kutatásokból kiderült, hogy a rassz nem feltétlenül elsődleges szempont a kategorizáció során, ugyanis a magasabb státuszt előnyben részesítették a résztvevők az etnikai hovatartozással szemben (Dunham és mtsai, 2014). Más vizsgálatok az azonos kultúra szerepét hangsúlyozzák (Oláh és mtsai, 2014). Ezek alapján felmerül a kérdés, hogy mely tényező fontosabb a kategorizáció során: a rassz vagy a kultúra. A kisgyerekek ingroup vagy outgroup besorolásának esetében van-e, és ha igen, mekkora szerepe az azonos vagy eltérő rassznak a közös normának megfelelő viselkedés mellett.

Feltételezésem szerint a gyerekek ingroup-outgroup csoportosításakor a saját csoport normáinak megfelelő viselkedés felülírja a másik rasszba tartozást. Hipotézisemet azokból az eredményekből következtettem, amelyek felhívták a figyelmet a kultúra fontosságára a társadalmi kategorizáció sorrendjében, továbbá azokból az eredményekből, amelyekből kiderült, hogy az etnikai hovatartozásnál jelentősebb szereppel bírnak az olyan kulturális tényezők, mint a státusz.

Módszer

Résztvevők

A kísérletben 22 10-13 éves gyerek vett részt 2015 decemberében. Mindannyian a Révfülöpi Általános Iskola 4., 5., illetve 6. osztályos tanulói voltak. A résztvevők kaukázusi rasszhoz tartoznak, ők és szüleik is magyar nemzetiségűek. A minta nemi eloszlása: 12 lány és 10 fiú. A kísérletet mind a 22 tanuló végigcsinálta, végül 22 értékelhető eredményt kaptam.

Eljárás

A kísérlet helyszínét a Révfülöpi Általános Iskola biztosította az iskola könyvtárában. A gyerekek egyesével végezték a feladatot. A résztvevők a kísérlet tájékoztatóját követően kb. 5 perces videót néztek, amelyben három fekete és három fehér bőrű személy arca jelent meg egyesével. A filmben a képek pár másodpercig láthatóak, összesen 54-szer jelennek meg. Mindegyik archoz társul egy-egy mondat. A gyerekek a videót fejhallgatóval a fejükön hallgatták. Az első részt követően egy papíron megkapták a videóban szereplő arcok képeit beszámozva. A második részben a számítógép kijelzőjén a videóban elhangzott mondatok jelentek meg egyesével. A gyerekek feladata az volt, hogy a billentyűzet számai segítségével minden mondatához társítsák annak az arcnak a számát, akitől a korábbi videóban hallották azt.

Eszközök

A kísérlet során a *memory confusion* protokoll (Taylor, Fiske, Etcoff és Ruderman, 1978; Kurzban és mtsai, 2001) egyik változatát alkalmaztam.

A mérőeszköz elkészítéséhez Dr. Király Ildikó, egyetemi docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Kognitív Pszichológia Tanszék, tanszékvezető) és Oláh Katalin, egyetemi tanársegéd (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Kognitív Pszichológia Tanszék) által írt mondatokat használtam, amelyek étkezési szokásokkal kapcsolatos állításokat tartalmaztak. 15 magyar szokásnak megfelelő állítást (pl.: A hazai ízvilágra jellemző a pirospaprika íze) és 15 magyar szokástól eltérő, de idegen kultúrában létező állítást használtam (pl.: Bal kézzel sosem érintem meg az ételt, mert azt nem illik). Ezeken kívül 24 általános, kultúrától

független étkezéssel kapcsolatos mondat szerepelt a kísérletben (pl.: A víz a legjobb szomjoltó)

A mondatokat 6 fiatal nő (20-30 évesek) mondta hangfelvételre. Három fehér, valamint három fekete, szintén fiatal női (20-30 évesek) arcképet a <http://facity.com> honlapról gyűjtöttem.

Az arcokat és a hangokat a PsychoPy2 nevű program párosította 18-féleképpen. A résztvevők válaszait ugyancsak a program rögzítette.

A kísérlet lebonyolításához laptopot és fejhallgatót használtam.

Eredmények

Az eredmények kiértékelésekor először összegyűjtöttem a gyerekek hibás válaszainak számát (hibának tekinthető minden olyan eset, amikor a résztvevők a mondatokat nem a megfelelő archoz társították). Majd kategorizáltam a tévesztéseket aszerint, hogy azokat az etnikai hovatartozás szerinti csoportosításnál csoporton belül (például eltévesztette, hogy melyik fehér arctól hallotta a mondatot, de fehér archoz társította), vagy csoportok között vétették (például egy fehér archoz kellett volna társítania a mondatot, de valamelyik fekete archoz párosította). Ugyanígy megvizsgáltam, hogy a kultúra szerinti csoportosításnál csoporton belül vagy csoportok között mennyit tévesztettek a gyerekek.

Így négy hiba-kategóriát különítettem el. A továbbiakban ezekre a következő elnevezéseket használok:

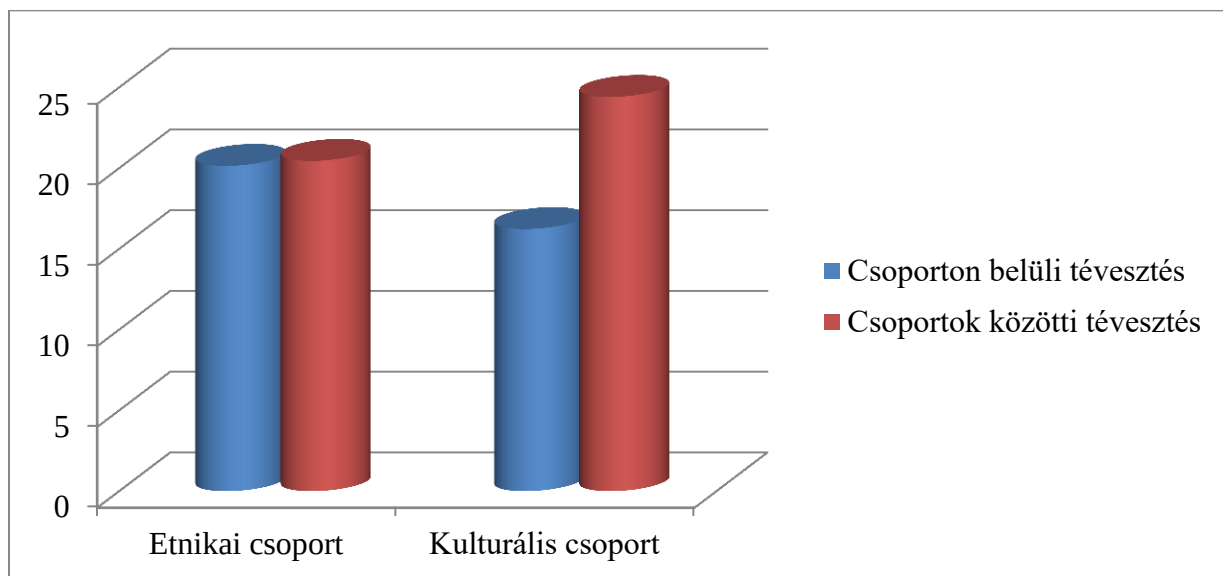
- etnikai csoporton belüli tévesztés – ECSB
- etnikai csoportok közötti tévesztés – ECK
- kulturális csoporton belüli tévesztés – KCSB
- kulturális csoportok közötti tévesztés - KCK.

A különböző hibázások számát statisztikai próbának vettem alá.

SPSS programban páros t-próbát alkalmaztam, amely egy csoporton belül hasonlítja össze a változók átlagát. A próba előfeltétele a változók normalitása, így először azt vizsgáltam. A normalitás tesztek eredményeként a következőket kaptam: ECSB – $p=0,302$, ECK – $p=0,839$, KCSB – $p=0,933$, KCK – $p=0,288$. A normális eloszlásoknak köszönhetően érvényes a páros t-próba eredménye.

A t-próbában először az etnikai csoportoknál vétett hibákkal számoltam (ECSB átlaga: 20,14, ECK átlaga: 20,45): $t=0,174$, $df=21$, $p=0,863$. Majd a kulturális csoportoknál vétett hibákkal (KCSB átlaga: 16,23 KCK átlaga: 24,41): $t=6,035$, $df=21$, $p=0,000$ (1. ábra).

1. ábra A különböző csoportok kategóriáinak hibázási átlagai

Diszkusszió

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a 10-13 éves gyerekek implicit módon milyen csoportokat részesítenek előnyben a kategorizáció során. A fent végzett kísérletben két csoportot hasonlítottam össze: az etnikai hovatartozás szerinti csoportot és a kulturális csoportot. A szakirodalmak alapján azt várom, hogy a gyerekek inkább sorolják ingroupba az azonos normának megfelelően viselkedő személyeket bőrszíntől függetlenül, mint az azonos bőrszínű személyeket eltérő kulturális szokásokkal.

Az eredmények részről kiderül, hogy a kísérletben közel ugyanannyit tévesztettek etnikai csoporton belül, mint csoporton kívül. Ebből arra következtetek, hogy a gyerekek nem tettek különbséget az eltérő bőrszínű személyek között. Ezzel ellentétben szignifikáns különbség mutatkozik a kulturális csoport hibázási kategóriái között. Jelentősen többet tévesztettek csoportok között, mint csoporton belül. Feltételezésem szerint ezek az eredmények azt az elképzelést igazolják, amely szerint a gyerekek jobban odafigyeltek a saját kulturális szokásaikat tükröző mondatokra, ezért azokat a személyeket jegyezték meg alaposabban, akiket a magukéval egyező kulturális csoportba soroltak. Ez a következtetés a kulturális hovatartozás fontosságát hangsúlyozza a társadalmi kategorizációban. Összességében kijelenthetem, hogy a személyeket elsősorban a kulturális jellemzők mentén különböztették meg a résztvevők.

Ezzel igazolódni látszik a hipotézisem, amely szerint a gyerekek ingroup-outgroup besorolásakor a saját csoport normáinak megfelelő viselkedés felülírja a másik rasszba tartozást.

Mégis fontosnak tartom felhívni a figyelmet a gyerekek környezetére, amely esetleg befolyással lehetett az eredményekre. Az általános iskola tanulóinak kb. 10%-a cigány nemzetiségű, akiknek a bőrszíne sötétebb, mint a többi tanulónak. Tehát a gyerekek számára természetes lehet, hogy eltérő bőrszínűek az emberek. Mindazonáltal jelen kísérletben fekete bőrű személyeket láttak, nem kreol színűeket, így a kísérletben szereplő, fehértől eltérő bőrszín nem az általuk a mindennapokban megszokott volt, jelenthetett új ingert. Továbbá a

csoportjukban jelen lévő 10%-nyi más rasszhoz tartozó tanuló nem kizárt, hogy kevés ahhoz, hogy befolyásolja az eredményeket. Ezenkívül a résztvevők más kulturális szokásoknak nem voltak korábban tartósan kitéve (ez kiderült a résztvevők szülei által kitöltött rövid kérdőívből, amelyben megkérdeztük, éltek-e huzamosabb ideig külföldön).

Összegezve a fentieket beigazolódott, hogy 10-13 éves korban az ingroup-outgroup besorolás során előnyt élvez a saját normának megfelelő viselkedés az etnikai hovatartozással szemben. Valószínűsíthető, hogy a gyerekek az esetek nagy részében a kulturális normák szerint csoportosítják az embereket (jelen vizsgálatban legalábbis bebizonyosodott, hogy a rassznál fontosabbnak tartják ezeket a normákat, sőt más kutatásban a nyelvnél is jelentősebbnek bizonyultak). Tehát a szerint sorolnak valakit a saját csoportjukba, hogy nagyrészt azonos kulturális értékekkel rendelkeznek-e, mint ők maguk, így az ilyen személyeket magukhoz hasonló embereknek tartják. A kísérlet eredménye alapján úgy tűnik, a gyerekek azokra az egyénekre kíváncsiak inkább, akiket önmagukhoz hasonlónak vélnek. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a hasonlóságot elsősorban nem olyan külső jegyekhez kötik, mint amilyen például a rassz, hanem olyan nem látható, belső tulajdonságokhoz, mint a fent vázolt közös kulturális sajátságok.

A gyerekek implicit módon inkább előnyben részesítik azokat a személyeket, akik azonos kulturális szokásokkal rendelkeznek, de eltérő bőrszínűek, mint azokat, akik ugyan azonos bőrszínnel rendelkeznek, de kulturálisan eltérő viselkedésmódot mutatnak.

Konklúzió

A vizsgálat sikeres volt a 10-13 éves korosztály részvételével Magyarországon. További kísérletekkel megvizsgálnám azonban, hogy idősebb korosztályban változik-e az emberek implicit ingroup-outgroup kategorizálása. Elméleti áttekintést írnék a releváns témában kapott eredményekből és tanulmányoznék más etnikai csoportokat is. Ezekkel az adatokkal a hipotézisem univerzalitásának a kérdésére kaphatnék választ. Érdekes lenne multikulturális környezetben is elvégezni ezt a vizsgálatot, amelyből kiderülne, milyen mértékben formálja a környezetünk ezt a kategorizációs sorrendet.

Felhasznált irodalom:

- Baron, A. S. és Banaji, M. R. (2006). The Development of Implicit Attitudes. *Psychological Science*, 17, 53-58.
- Buttelmann, D., Zmyj, N., Daum, M. és Carpenter, M. (2013). Selective Imitation of In-Group Over Out-Group Members in 14-Month-Old Infants. *Child Development*, 84, 422–428.
- Dunham, Y., Newheiser, A. K., Hoosian, L., Merrill, A. és Olson, K. (2014). From a different vantage: Intergroup attitudes among children from low- and intermediate-status racial groups. *Social Cognition*, 32, 1–21.
- Kelly, D. J., Quinn, P. C., Slater, A. M., Lee, K., Gibson, A., Smith, M., Ge, L. és Pascalis, O. (2005). Three-month-olds, but not newborns, prefer own-race faces. *Developmental Science*, 8, F31–F36.
- Kinzler, K. D., Corriveau, K. H. és Harris, P. L. (2011). Children's selective trust in native-accented speakers. *Developmental Science*, 14, 106–111.
- Kinzler, K. D. és Spelke, E. S. (2011). Do infants show social preferences for people differing in race? *Cognition*, 119, 1-9.
- Kurzban, R., Tooby, J. és Cosmides, L. (2001): Can race be erased? Coalitional computation and social categorization.
Forrás: www.pnas.org Url.: <http://www.pnas.org/content/98/26/15387.full> (Letöltés dátuma: 2015. 10. 07.)
- Newheiser, A. és Olson, K. R. (2012). White and Black American children's implicit intergroup bias. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 264–270.
- Sangrigoli, S. és De Schonen, S. (2004). Recognition of own-race and other-race faces by three-month-old infants. *J Child Psychol Psychiatry*, 45, 1219-27.
- Taylor, S., Fiske, S., Etcoff, N. és Ruderman, A. (1978). Categorical and contextual bases of person memory and stereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36 (7), 778–793.
- Oláh, K., Elekes, F., Bródy, G. és Király, I. (2014): Social Category Formation Is Induced by Cues of Sharing Knowledge in Young Children.
Forrás: [www.journals.plos.org](http://journals.plos.org) Url.: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0101680> (Letöltve: 2015. 10. 07.)